

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Безопасность Европы. – М.: Издательство «Весь Мир», 2011. – 752 с.
2. Монография Т. де Действие и система мира. – М.: Московский государственный институт международных отношений (Университет); «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2005. – 488 с.
3. Тодд Е. Після імперії. Ессе про загнивання американської системи. – Львів: Кальварія, 2006 – 188 с.
4. Хабермас Ю. Расколотый Запад. – М.: Издательство «Весь мир», 2008. – 192 с.
5. Шморгун О. Сучасний глобалізм у пошуку антикризової стратегії // Філософія грошей в епоху фінансової цивілізації. – К.: УБС НБУ, 2010. – С. 246-257.

УДК 327.56

Вовк В. М.

ЯЛТИНСЬКІ ДОМОВЛЕНОСТІ І ПАНУВАННЯ РЕАЛІСТИЧНОГО ПОРЯДКУ

У статті йдеться про зв'язок «ялтинської» парадигми міжнародних відносин з пануванням реалістичного порядку. Розглянуто механізми врегулювання міждержавних конфліктів у перспективі інтересів провідних держав.

Ключові слова: «ялтинська» парадигма, реалістичний порядок, міждержавні конфлікти.

Ялтинские соглашения и господство реалистического порядка.

В статье идёт речь о связи «ялтинской» парадигмы международных отношений с господством реалистического порядка. Рассмотрены механизмы урегулирования межгосударственных конфликтов в перспективе интересов ведущих государств.

Ключевые слова: «ялтинская» парадигма, реалистический порядок, межгосударственные конфликты.

In this article it deals with Yalta paradigm of international relations in the context of realistic order domination. It is analyzed the mechanisms of international conflicts settlement from the point of view of the main states.

Key words: Yalta paradigm, realistic order, international conflicts.

Ялтинські домовленості, а отже і так званий пост-ялтинський мир, були черговою віхою у багатовіковому усталенні системі міжнародної безпеки після глобального збройного конфлікту – Другої світової війни. Так само після тридцятилітньої війни у 1648 році було встановлено Вестфальський мир, після перемоги коаліції над Наполеоном Бонапартом – підписані Віденські угоди, після Першої світової – Версальський мир. І щоразу в основі угод, за винятком

Вестфальських, були військові перемоги основних європейських потуг, або як тепер говорять – світових держав. Ялтинські домовленості знаменували собою низку політичних компромісів світових потуг внаслідок руйнування старої глобальної системи безпеки. Фактично старий світовий порядок припинив своє існування через глобальні претензії двох тоталітарних режимів, один з яких – СРСР, разом з демократичними союзниками здобув у 1945 р. перемогу у збройному протистоянні.

Таке руйнування попередніх систем міжнародних відносин завжди відбувалось, коли порушувався базовий принцип міжнародного права – pactasuntservanda – договори мають виконуватись. Цей принцип корелює з іншим, не менш важливим принципом – принципом суверенітету. Глобальний порядок тримається на державах, які є суверенними і відстоюють свій суверенітет, самостійно вирішують, які угоди укладати, а які – ні.

Так само, як під час наполеонівських воєн, під час Першої і Другої світових воєн порушувались принципи, затверджені свого часу Вестфальським миром. Можна вважати, що порушення згаданих принципів дало життя такому напрямку у теорії міжнародних відносин як наступальний реалізм. Його засаднича ідея – по суті безальтернативне існування анархічної системи міжнародних відносин. У цій системі великі потуги прагнуть здобути регіональну гегемонію, заради чого вони ідуть на порушення будь-яких принципів і розглядають угоди лише як паузу, тимчасовий компроміс. Проте західні країни після завершення холодної війни почали орієнтуватись на ціннісні установки і раціональні схеми регулювання міжнародних відносин. Ось чому голоси «реалістів», зокрема Джона Міршаймера, на користь збереження Україною статусу ядерної держави не були враховані у процесі вироблення стратегії Сполучених Штатів щодо України.

Натомість Росія ніколи не стояла на засадах раціональності і демократичних цінностей упродовж розбудови посткомуністичної системи міжнародної безпеки. Зокрема, російські стратеги використовували переваги належності до клубу Великої вісімки як ширму для свого регіонального

гегемонізму, всіляко розпалюючи конфлікти на пострадянському просторі, у Молдові, на території Грузії, у Нагірному Карабасі. Цей підхід до міжнародних зобов'язань сформувався одразу після Другої світової війни. Так, згідно з Ялтинськими угодами, СРСР в особі Сталіна зобов'язувався уможливити вільні вибори у Польщі. А закінчилось усе розгромом польської опозиції, пов'язаної з «Лондонським урядом» і насадженням уряду комуністичних маріонеток.

Ялтинські угоди заклали засади для подальшого звільнення Східної Європи від комуністичних диктатур і повернення цілого ряду країн до лона європейської цивілізації наприкінці 80-х – на початку 90-х рр. ХХ ст. Ідеться про країни Балтії – Литву, Естонію, Латвію, а також Польщу, Румунію, Чехію, Словаччину, Угорщину, Болгарію.

Нині ми є свідками активного руйнування світового порядку, що його здійснює путінська Росія, розгортаючи свій реваншистський проект. Можна припустити, що Росія прагне втілити реалістичні принципи позиціонування у сучасній системі міжнародних відносин. Проте псевдомесіанський характер ідеології війни проти України, а саме апологія так званого русского мира, сигналізує про провідну ірраціональну складову у діях кремлівських стратегів.

Лише на перший погляд у процесі вироблення зовнішньополітичних стратегій Москви домінує так званий класичний підхід з позицій наступального реалізму. Здавалось би, розвиток систем міжнародної безпеки після краху радянської імперії – яскраве тому свідчення. Росія здійснює неоімперську політику стосовно колишніх республік СРСР – Молдови, Грузії, України. Виразним прикладом реанімації «реалістичного» діалогу може служити мюнхенська виїзково етатистська риторика В.Путіна на початку 2007 року, відкрите звинувачення США у претензіях на світову гегемонію. Після розпаду СРСР Кремль втратив можливість ідеологічного обґрунтування своїх національних інтересів. Але після невдалої спроби реставрації *євразійського проекту* постає ідеологема *русского мира*.

На базі цих ідеологем розбудовуються проекти всіляких міждержавних об'єднань і альянсів. Вони призначені лише для того, щоб легітимувати

відновлення втраченого контролю або експансіоністську політику. Наприклад, СНД задумувався саме як така інституція. Але з самого початку цей проект вже не відповідав геостратегічним інтересам Кремля після поразки у холодній війні, принаймні у тому вигляді, в якому він почав розгортатися після перепідпорядкування новопосталій українській державі військових частин колишнього СРСР і створення українських Збройних Сил. Відновлення втрачених позицій євразійської імперії відтепер мислилось московськими стратегами як втягування України в геостратегічну орбіту Росії через наддержавні економічні інституції (СЄП) і отже фактичну ліквідацію суверенітету. Нині, у процесі російсько-української війни відродилась традиційна імперіалістична держава як держава демонстративного насильства. При цьому інституційна легітимація і економічна агресія, багатовимірні інформаційна війна стали додатковими знаряддями неоімперіалізму. Мета “походу” російського капіталу на Захід полягає у відновленні втраченого внаслідок поразки у холодній війні свого статусу Великої держави через механізми інституційного і мілітарного контролю над Україною. Про це можна було дізнатись з відкритої пропаганди російського імперіалізму, що її вели добровільні речники Кремля, такі, як письменник Олександр Проханов, культуролог Олександр Дугін. Те, про що у 90-і говорили провідні теоретики реалізму Генрі Кісінджер і Збігнев Бжезінський(1), а саме про «потужний імперський імпульс» євразійської Росії, нині має очевидні підтвердження. Це і підтримка сепаратистських анклавів в Грузії (Абхазія і так звана Південна Осетія), Азербайджані (Нагірний Карабах) і Молдові (Придністров'я), і розвиток системи наступальних озброєнь всупереч міжнародним зобов'язанням. До того ж, відповідні положення воєнних доктрин Російської Федерації зразка 2000, 2010 і 2014 років ясно засвідчили, що суверенітет членів СНД завжди вважався кремлівськими стратегами суто умовним.

Попри дипломатичну риторику й спекуляції на темі культурної спорідненості і «спільної історії», стратегічною метою Москви стосовно України було і залишається прагнення перетворити останню на квазідержаву з

“контрольованим суверенітетом”. Як ми пересвідчилися, агітація на користь всіляких посткомуністичних міждержавних об’єднань типу СНД чи ЄСІП свідчить про прагнення реставрувати імперію. З самого початку було ясно, що Україна фактично не отримає жодних економічних дивідендів від реалізації цих проектів. Про це свідчило відверте небажання Москви створювати зону вільної торгівлі, яка зліквідувала б запрограмовану Кремлем ієрархію економічного і політичного зверхництва з очевидними привілеями на користь Росії. Проекти реінтеграції завжди відігравали роль імперського плантажу, який може призвести лише до поновлення гонки озброєнь. Як слушно зауважив Генрі Кісінджер, « Росія має усвідомити, що спроби примусити Україну стати її сателітом, і отже знову посунути кордони, прирєкло б Москву на повторення власної історії тертя з Європою і Сполученими Штатами» [2].

Нинішній розвиток подій показує, що мир, побудований на змові провідних світових держав, як це мало місце у Ялті у лютому 1945 року – це хиткий мир. Можна навіть говорити про перманентну «холодну війну» між великими потугами.

Один з наслідків ялтинських домовленостей - створення Організації Об’єднаних Націй. Але вже з самого початку стало ясно, що створення інституту постійних членів Ради Безпеки ООН – це по суті латентна диктатура великих потуг у системі міжнародної безпеки. Проте на той момент США ще не володіли ядерною зброєю. Отже й не могли прогнозувати, яким чином ялтинська система буде працювати.

Ялтинська система легітимувала розкол Європи після Другої світової війни, на який подолились переможці. І Ялтинські домовленості влаштували Росію (Радянський Союз) доти, доки у Європі існувала когорта сателітів, згуртованих Варшавським договором. Нині ж стало ясно, що Путін прагне відновити зужиту багатолітніми практиками міжнародної взаємодії і перерозподілом економічних сфер впливу архаїчну систему залаштункових об’єднань у дусі Великої Трійки (Рузвельт, Черчилль, Сталін). Одним із вирішальних чинників, що зміцнили дискримінаційну суть статуту ООН, а саме

наявність п'яти постійних членів Ради Безпеки, стала ядерна зброя, що її поступово набули СРСР, Франція, Великобританія і Китай.

Водночас з самого початку однією з найбільших загроз, що їх несла ядерна бомба, була загроза перетворення цього виду озброєння на чинник ірраціональної політики. Саме балансування на грані ядерного конфлікту, ядерний шантаж, як це було під час Карибської кризи, і як це є сьогодні, попервах у політичній риторичі, а згодом і у конкретних діях, активує украй небезпечні механізми глобального змагання великих потуг. Сьогодні хизування новітньою ядерною зброєю та періодичні заяви військових керівників Росії про вдосконалення ядерного потенціалу, провокативні польоти ядерних бомбардувальників вже стали нормою для тієї мови, якою Росія заговорила зі світом.

По суті, наявність ядерної зброї і сучасних технологій у великих потуг робить поняття баланс сили умовним, якщо зовсім не позбавленим сенсу. Саме цю обставину й використовує сьогодні путінська Росія. До цього слід додати, що, як слушно зауважив Корнеліус Касторіадіс, ведення ядерної війни перевищує здатність управлінського апарату раціонально контролювати цей процес, а демонстрація наслідків цієї війни жодним чином не скасовує спокуси використати стратегічні можливості такої війни [3, с. 36].

У цьому зв'язку привертає до себе увагу той факт, що ядерний шантаж путінської Росії є органічною частиною наступальної стратегії, спрямованої на перерозподіл так званих сфер впливу. Фактично маємо справу не лише із спробами переглянути результати холодної війни, але й розхитати загальноєвропейські і трансатлантичні інститути, такі як ЄС і НАТО. В ідеологічному супроводі путінського походу на Захід, так само як і у сталінській пропаганді, значна роль відводиться символічним датам історії, зокрема, святкуванню 70-річчя Перемоги. Сьогодні Путін приурочує воєнні операції на сході України до пам'ятних дат у розвитку української державності.

Постає питання, а чи можна говорити про реставрацію реалістичного порядку, про слушність теоретичних домінант наступального реалізму Джона

Міершаймера [4] і Кеннета Вольтца [5]. У певному сенсі – так. Адже на наших очах розгортається стратегія імперського реваншу Росії, спрямована на відновлення як мінімум регіональної гегемонії. Водночас слід констатувати безпрецедентну консолідацію західних країн на основі системи демократичних цінностей у відповідь на російський виклик.

Якщо навіть визнати, що відбувається встановлення елементів нового реалістичного порядку, то помітним суб'єктом у такому переформатуванні стає Україна. Трагічний парадокс цього процесу полягає у тому, що саме війна Росії проти України сприяє стрімкому перетворенню проблемного для Європи лімітрофа зі згубною політикою багатовекторності на повновагомого і у певному сенсі впливового суб'єкта міжнародної політики.

Висновки:

- Глобальні системи безпеки (до яких можна умовно віднести і системи європейської безпеки) виникають на основі результатів глобальних воєн.

- Ялтинська парадигма усталення міжнародних відносин могла бути ефективною лише за умов конфліктної рівноваги.

- Ядерний чинник у підтриманні такої рівноваги водночас є її дестабілізуючим чинником.

- Механізми врегулювання міждержавних конфліктів, що закладені в основу міжнародних інститутів, залишаються дієвими доти, доки на кін не поставлені стратегічні інтереси постійних членів Ради Безпеки.

- Стратегічною метою Росії є не зруйнування основ пост-ялтинського миру, а геополітичний реванш, який передбачає відновлення її статусу зразка 1945 року.

- Російсько-українська війна може стати поштовхом для створення нової системи міжнародної безпеки.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Збігнев Бжезінський. Велика шахівниця. - Івано-Франківськ, 2000. 2. Henry Kissinger: To settle the Ukraine crisis, start at the end. By Henry A. Kissinger. Washington

Post.March 5, 2014. 3. Cornelius Castoriadis. Devant la guerre. - Paris, 1981. 4. John J. Mearsheimer. The Tragedy of Great Power Politics. - New York – London, 2001. 5. Kenneth Waltz. Theory of International Politics. - New York, 1979.

УДК 327 (73)

Ялі М.Х.

БІПОЛЯРНА МІЖНАРОДНА СИСТЕМА: ТЕОРЕТИЧНИЙ ВИМІР.

В статті проаналізовано особливості міжнародної системи, що утворилася після закінчення Другої світової війни. Виокремлено та розглянуто її характерні риси.

Ключові слова: полюс, біполярна міжнародна система, Друга світова війна, СРСР, США.

В статье проанализированы особенности международной системы, которая образовалась после окончания Второй мировой войны. Выделены и рассмотрены ее характерные черты.

Ключевые слова: полюс, биполярная международная система, Вторая мировая война, СССР, США.

In the article peculiarities of the international system, formed after the end of the Second World War have been analyzed. Its characteristic features have been defined and considered.

Keywords: polar, bipolar international system, Second World War, USSR, USA.

Сьогодні, коли Російська Федерація анексувавши український Крим і розв'язавши війну на Донбасі намагається не лише залишити Україну в зоні власного геополітичного впливу, але й підірвавши світовий порядок, що виник після розпаду СРСР, повернутись до протистояння зі Сполученими Штатами часів Холодної війни, дедалі більшої актуальності набуває розгляд особливостей міжнародної системи, яка утворилася після закінчення Другої світової війни і проіснувала майже півстоліття.

В сучасних концепціях міжнародних систем найчастіше використовуються так звана «полюсна» типологія, де моделі відрізняються між собою в залежності від кількості так званих «полюсів».

На нашу думку, суттєвим недоліком терміну «полюс» є те, що він має надто обмежений зміст, і далеко не всі структури, що формуються в процесі взаємовідносин між державами як головними суб'єктами світової політики і отримують назву «полюсних», насправді є такими.